

Törekvések a szlovákiai könyvtárak közösségi központokká való átformálására

Bevezetés

Szlovákia lakosságának életstílusa 1989 után jelentősen megváltozott. ezzel együtt változás történt a kultúrához való viszonyulás tekintetében is. Jellemzően a kommercializálódás, a könnyedebb szórakozás került előtérbe. Valószínűleg ez az egyik oka annak is, hogy a könyvtárakban csökken az olvasók száma, és ebből logikusan következik, hogy a kölcsönzések száma is. Főként a gyermekkorú olvasóknál ijesztő a helyzet, mivel – köztudottan – ebben a korban alakulnak ki az olvasói szokások. A regionális könyvtárak (volt járási könyvtárak) és a többi könyvtártípus is természetesen reagáltak erre a romló tendenciára. Olyan területekkel kezdték bővíteni tevékenységi körüket, amelyekkel felhívják magukra a környező közönség figyelmét, vagyis a „más iránti szomj” igényét próbálják kielégíteni. Itt kell megjegyeznünk, hogy a könyvtárak saját, hagyományos rendezvényeikből indulnak ki, amelyek korábban a kulturális–művelődési tevékenység rendezvénytípus címszó alatt szerepeltek. A könyvtárak ezt a tevékenységet már minőségileg és mennyiségileg is magasabb szinten végzik. Ebből kifolyólag meg kell vizsgálnunk, hogy a könyvtárak milyen szinten hatnak a közösség életére, vagyis milyen módon végeznek közösségi munkát.

Mi a helyzet jelenleg a szlovákiai könyvtárakban?

Úgy véljük, hogy először néhány tényre kell felhívnnunk a figyelmet, mégpedig könyvtáraink jelenlegi működési feltételeire, amelyek a közösségi tevékenység megvalósításában is fontosak.

Poszítív jelenség, hogy tevékenységük minőségileg jobb, kedvezőbbek a műszaki és állományuk elhelyezési feltételei is. A könyvtári tevékenység automatizációja és az internethasználat „teljes gőzzel” beindult. Az utóbbi években, összehasonlítva az előző időszakkal, javult az állománygyarapítás is. Tehát az alapvető könyvtári feladatok teljesítése kielégítő szinten van. A professzionális könyvtári szervezeteknek hála, a könyvtáros foglalkozás tekintélye is emelkedett. Néhány regionális könyvtár jelentős sikereket ért el az ún. nem könyvtári rendezvények szervezésében, ezzel az intézmény kreditje növekedett.

Néhány fontos tényezőt említsünk, amelyek tulajdonképpen „negatív aktivizálóként” szerepelnek abban, hogy a könyvtárak közösségi tevékenységet folytassanak: az olvasók számának, a kölcsönzések mennyiségének, az olvasás mértékének csök-

kenése, főként a gyermekekénél, valamint a könyvtárfenntartó önkormányzatok állandó „győzködése” arról, hogy a könyvtár fontos alkotó eleme a helyi kulturális infrastruktúrának. A könyvtárak az utóbbi 16 évben magabiztosabbak lettek, tudára ébredtek saját erejüknek és helyzetüknek, és ezt érzi a nyilvánosság is.

A könyvtárakról mint a közösségi központokról, a könyvtárak közösségi tevékenységéről főként a nyilvános könyvtárak esetében beszélnek, és ezzel kapcsolatban egyre több cikk jelenik meg szakmai folyóiratokban is. Úgy véljük, hogy ennek a jelenségnek nemkívánatos tendenciái is lehetnek. Például, hogy a könyvtárak ún. közösségi tevékenysége csak rövid időre szóló divatiránnyá válik. anélkül, hogy hosszútávú reményei lehetnének, és ezért nem kell ezzel a problematikával mélyebben foglalkoznunk. Vagy egy másik fontos momentum lehet, hogy úgy beszélünk a könyvtárak közösségi központtá válásáról, hogy figyelembe véve a szlovák realitást, valójában nem tudjuk igazából, miről is beszélünk.

A könyvtárak mint közösségi központok, kontra a könyvtárak közösségi tevékenysége

Tekintve könyvtáraink lehetőségeinek és feltételeinek állapotát, először is konszenzust kell találnunk abban, hogy a könyvtárakról mint (alakuló) közösségi központokról beszélünk, vagy arról, hogy közösségi tevékenységet (is) végeznek. A felmért állapot szerint azt mondhatjuk, hogy Szlovákia egyetlen regionális könyvtára sem rendelkezik olyan feltételekkel, paraméterekkel, amelyek alapján külföldön működnek a könyvtárak közösségi központokként. Alapvető különbség a külföldön elért állapot és a szlovákiai lehetőségek között, hogy amíg külföldön a nyilvános könyvtár a rendezvények szervezésében együttműködik a helyi közösséggel, addig Szlovákiában a könyvtár azért szervez rendezvényeket, hogy felhívja magára a közösség figyelmét.

A szlovákiai nyilvános könyvtárak esetében hiányzik az olyan elismertség, amelyet a külföldi könyvtárak már elértek, és az olyan jól kidolgozott működési rendszer, amelyből a könyvtár mint közösségi színtér kifejlődik. Ennek ellenére a mi könyvtáraink végezhetnek társadalmilag hasznos közösségi tevékenységet, mivel ehhez léteznek a megfelelő feltételek. Ezeken az alapokon fokozatosan átformálhatjuk könyvtárainkat közösségi központokká. A közösségi tevékenység végzésénél természetesen az eddig elért eredményekből és pozíciókból kell kiindulni. Főként az ún. kulturális és művelődési rendezvények lehetnek kiinduló pontok. Más oldalról viszont meg kell jegyezni, hogy a közösségi tevékenységhez tartozó rendezvényeknek felül kell múlniuk a hagyományos kulturális és művelődési rendezvények szintjét.

Mivel a terminológiai pontosság fontos, e cikk szerzője a következő javaslatot dolgozta ki a közösségi tevékenység definíciójaként:

A könyvtárak közösségi tevékenységét olyan aktivitások alkotják, amelyek túlmennék az alapvető feladataik szintjén, vagyis a dokumentumok és információk gyűjtése, feldolgozása, megőrzése és hozzáférhetővé tételén. Ezen aktivitások segítségével a közösség pozitív hozzáállását és kedvező értékelését szeretné elérni, és ezzel a közösség tagjait szeretné megnyerni hogy a

könyvtár használói legyenek. Ehhez a célhoz a könyvtári munka hagyományos eszközeit és folyamatait használja fel.

Néhány általános megjegyzés

Cikkünkben néhány konkrét példát említünk a könyvtár közösségi tevékenységének területéről. A regionális könyvtárak éwertékelő jelentéseiből néhány általánosítható következtetést vonhatunk le, amelyeket ösztönzésként adunk közre: a klubtevékenység kiváló bázisa a közösségi munkának, vagyis a könyvtárak közösségi központokká válásának. Ennek ellenére a könyvtári klubok léte – néhány kivétellel – ritka jelenség. Ami a könyvtárak és a civil szervezetek kapcsolatait illeti: a könyvtárak vagy azon civil szerveződések aktivitását emelték ki, amely a könyvtár mellett (de facto saját) szervezetként működik, vagy a civil szervezettel való ad hoc együttműködésről tájékoztattak.

Csupán egyetlen könyvtár deklarálta a rendszeres együttműködést és konkrét célokat is tűzött ki a jövőbeli együttműködésükre. A könyvtárak tudják, hogy a helyi közösségi tevékenység alapja a helyi önkormányzattal, partnerintézményekkel, civil szervezetekkel, öntevékeny csoportokkal való együttműködés. Együttműködéshez folyamodnak főként olyan rendezvény megszervezésékor, amely a polgárok művelődését, a helyi történelmi hagyományok megismertetését, a polgárok esztétikai érzékének formálását, az értelmes relaxációt szolgálja.

A „Szlovákiai könyvtárak hete” nevet viselő kampány a könyvtárak központi rendezvénysorozata, amelyet valamennyi regionális könyvtár évente sikeresen valósít meg. Szakmai szervezet égisze alatt valósul meg figyelemfelkeltőként a nyilvánosság és a média számára, és jó szolgálatot tehet a közösségi tevékenység népszerűsítéséhez. Az ún. utcai rendezvényeknek főként marketing jellegük van, de fontosak a könyvtár nyitottá tételében is. A könyvtárak kissé konzervatív hozzáállása miatt, sajnos, ezt a módszert kevésbé alkalmazzák. A könyvtáraknak maguknak kell megváltoztatniuk a róluk alkotott képet, vagyis hogy fontosak, komolyak és szükségesek, de a közösségi élet szempontjából kevésbé spontánok és érdekesekek.

A cseh és szlovák nemzet kultúrájának közelségére főként a fiatalabb korosztálynak kell felhívni a figyelmét. Ez olyan feladat, amelyet külön nem vállalt egyetlen kulturális intézmény sem. A könyvtári tevékenység jellegéből kiindulva a könyvtár áll legközelebb ahhoz, hogy ezt a küldetést teljesítse. Néhány könyvtár már felvállalta ezt, a nyilvánosság pozitív értékelésétől kísérvé. Meggyőződésünk, hogy ez a feladat a közösségi tevékenység körébe tartozik, és valamennyi könyvtárnak vállalnia kell ezt a munkát is.

A könyvtár a régiójában élő alkotó írók műveinek népszerűsítésében pótolhatatlan helyet foglal el. Tudatosítani lehet azt is, hogy nem a bemutatott irodalmi alkotások „minősége” a lényeg, hanem az egészséges lokálpatriotizmus. Ezt bizonyára megérti és pozitívan értékeli a közösség is.

A könyvtárak a '90-es évek elején intenzíven dolgoztak egy közös program megvalósításában a könyvtár szociális funkcióinak teljesítése céljából. Ha jelenleg nem is hangsúlyozzuk a feladatok ezen körét, de a könyvtárak továbbra is szerveznek ilyen jellegű rendezvényeket. A hátrányos helyzetű és fogyatékkal élő emberek számára nyújtandó könyvtári szolgáltatásokat alapítványok is jelentősen

támogatják. A könyvtárak teljes körű programot dolgoztak ki és együttműködnek azon szervezetekkel, amelyekbe a polgárok szerveződnek. A nyilvánosság ezt a munkát pozitívan értékeli, habár a könyvtári szolgáltatások iránti „kereslet” ezen rendezvények után sem emelkedik. Pozitív értékelésben részesülnek a könyvtárak a munkanélküliek számára nyújtandó segítsége, szolgáltatása – így például az ingyenes internethasználat – okán.

A gyermekolvasók a közösségi tevékenység szempontjából több okból is fontosak. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a gyermekolvasó, a fiatal könyvtárlátogató egyszer törzsolvasóvá válhat. A könyvtárak e célcsoport számára külön programot dolgoztak ki, amely főként az informatikai nevelést és az iskolákkal való együttműködést célozza meg.

A jövőendő feladatai

Annak érdekében, hogy Szlovákiában sikeres legyen a könyvtárak közösségi tevékenysége, hogy könyvtáraink közösségi központokká váljanak, szükséges, hogy külső feltételek megteremtésével elérjük a belső „mechanizmus” működését.

Külső feltételek:

- *a társadalom kedvező könyvtárképének kialakítása,*
- *ki kell dolgozni egy hosszútávú közös stratégiai tervet a könyvtári közösségi tevékenység fejlesztésére, illetve a könyvtárak mint közösségi központok kialakítására,*
- *teljes körű könyvtáros továbbképzés előkészítése a közösségi tevékenység megvalósításának érdekében,*
- *a közösségi tevékenység megvalósításához pályázatok segítségével biztosítani szükséges a célirányos pénzügyi támogatást,*
- *a közösségi tevékenységbe tartozó rendezvények medializációja, amellyel hatásuk megsokszorozódik.*

Belső tényezők és mechanizmusok:

- *a jól működő könyvtári és információs szolgáltatások biztosítása,*
- *kellemes könyvtári környezet kialakítása,*
- *lelkes (de legalábbis lojális) könyvtáros kollektíva,*
- *a közösségi élet állandó monitorozása, a közösségi tevékenység új kezdeményezéseinek megvalósítása,*
- *a könyvtárak nyitottsága a közösség különböző csoportjai felé.*

A könyvtárak közösségi központokká való átformálása nagyon csábító gondolat és terv, persze nem csak azért, mert ez jól hangzik. Ami a nyilvános könyvtárakat illeti, kölcsönző és információs feladataik mellett ez lehetne tevékenységük harmadik pillére. E gondolat megvalósításához még sokat kell tenni, legelőször is tisztázni kell a célokat. A megvalósításhoz szükséges igyekezet minden esetre már megvan.

Milan Gonda
(Ford. Zsok Gizella)